

Miként is állunk az emlékezettel?

BERZSENYI NAPOK

EGYHÁZASHETYE, 2016. MÁJUS 7.

Három évvel ezelőtt, 2013. május 11-én Szepesi Attila állt itt, ahol most én, s beszédét egy Erdélyi Jánostól származó idézettel zárta. Így szól az idézet: „Minden tétova nélkül meg kell vallanunk, hogy Berzsenyit nem ismerjük. Akármint törjük is a fejünket, nem tudjuk összeszedni azon különböző jegyeket, melyek Berzsenyi jellemét kiállítanák.” Induljunk el innen, induljunk ki ebből az idézetből. Költőinkről – vagy mindazon nagyjainkról, akiket megőrzött az emlékezet – évfordulóikon beszédeket mondunk, méltatjuk teljesítményüket, felidézzük életük és munkásságuk nevezetes epizódjait, s életművüket példaként állítjuk a ma élő nemzedékek elé. Szép, nemes és hasznos gesztusok ezek, mert nélkülük megszakadna az emlékezet olykor évszázadokat átívelő fonala, megszűnne minden kapcsolódási pont a régiekkel, amely kollektív amnéziához, talajvesztéshez, végső soron gyökértelenséghez vezetne. Ha jobban körülnézünk és próbáljuk nem áltatni magunkat, azt kell látnunk, hogy ennek a gyökértelenségnek, talajvesztésnek a tünetei bizony egyre szembetűnőbbek. Hogy mi vezetett ehhez, hogy miben áll elődeink és a mi felelősségünk, az külön megérne egy misét, de ez az alkalom nem megfelelő arra, hogy hosszabban elmélkedjünk erről a kritikus állapotról.

Azért vagyunk ma itt, hogy Berzsenyit megidézzük, megpróbáljunk kapcsolatba lépni azzal a szellemiséggel, ami az övé. Szándékosan nem használom a múlt időt, nem mondom, hogy „azzal a szellemiséggel, ami az övé volt”. Ha így tennék, beismerném, hogy Berzsenyi számunkra elveszett, s egy lett ő is a múlt számos ködlovagja közül, akiket már csak alig kivehetően, elmosódott körvonalakkal tart számon az emlékezet. A beszédem elején idéztem, Erdélyi Jánostól származó mondatok egy általános, mindnyájunkat érintő problémára világítanak rá. Nevezetesen arra, hogy miként is állunk az emlékezettel. Mit értünk emlékezet alatt, s miközben emlékezünk, vajon nem saját vélt vagy valós eszmerendszerünket, meggyőződésünket, vágyálmunkat vetítjük-e ki emlékezetünk tárgyára? Tudunk-e igazán emlékezni? Egyáltalán, lehet-e „jól” emlékezni? Nekem nincsenek pontos vagy tévedhetetlen válaszaim minderre.

Ami biztos, hogy kétszáznegyven esztendővel ezelőtt itt, Egyházhetyén jött a világra egy kisfiú, aki a keresztségben a Dániel nevet kapta, s aki felnőtt éveiben a birtokai irányítása mellett elmélyült az irodalomban is, amelynek eredménye – ha a Szépirodalmi Kiadónál 1978-ban megjelent *Összes műveit* vesszük alapul – mintegy

hatszáz oldalnyi vers és értekező próza, melyek közül jó néhányra ráillik a kitétel: korszakos remekmű.

Hamvas Béla egyik legismertebb írásában, *Az öt géniuszban*, amelyben a magyarság szellemi karakterének bemutatására tesz kísérletet, így ír a déli géniuszról: „A derűs életeszmény. Semmi túlzás, izzasztó erőfeszítés. Oldottság a tájban, a közösségben, a beszédben, a mozgásban. Fény, szelíd szépség, csaknem álomvilág. A család és környezetének közvetlen együttélése jellemző: az udvarház. A dél költője Berzsenyi Dániel. Berzsenyiben együtt ég a horatiusi tűz és együtt van benne mindaz, amivel a táj valaha rendelkezett, az ősnép, a család, a szociális báj, a kozmikus harmónia és az istenek közellétének nyugodt tudata.” Talán túlságosan is egyszerű, leegyszerűsítő, szinte idillikus jellemzés, mondhatnánk. Ennél azért valamivel összetettebb képet mutatna a valóság, tehetnénk hozzá. Ha ismernénk a valóságot, és egzakt képünk lenne róla. De ilyesmivel nem rendelkezünk. Aki járt már valaha Niklán – és a jelenlévők többsége biztosan járt már –, megtapasztalhatott valamit abból, amiről Hamvas Béla beszélt a fenti idézetben. A niklai udvarház és szűkebb környezete valóban valami elementáris harmóniát és nyugalmat áraszt. Elsősorban talán nem is a ház, nem is a park, hanem a táj az, ami ilyen erőteljes hatással van ránk. Berzsenyi költészetét tanulmányozva, versei fölött töprengve tényleg lehet egy olyan érzésünk, mintha ez a költészet egyenesen ebből a szelíd, puha dunántúli tájból nőtt volna ki. A Berzsenyire olyannyira jellemző mélabú, de ezzel együtt a szenvedélyes, tüzes nekibuzdulások, a hazáért való aggodalom és a magány keresése, ezek együtt, egymást átjárva és egymásba olvadva adják ennek a páratlan költészetnek az esszenciáját. S mindez mintha benne lenne a tájban, a föld domborulataiban, a növényekben, a közeli Balaton fényében.

Lehet igazság abban, hogy a nagy költők – s így Berzsenyi Dániel is – valami náluknál sokkal hatalmasabb szellem szócsovéi, médiumai. Hogy általuk valami időtlen nyilatkozik meg az időben, valami megfoghatatlan jelenik meg a világban. Berzsenyi társtalansága az irodalomban, egyre mélyülő visszavonultsága, olykor sértettsége, sebei talán erre vezethetők vissza. Hogy egyszerűen így kellett lennie, így kellett történnie, a kortársaktól nem várhatott mást. Még Kölcseytől sem, aki csak Berzsenyi halála után gyakorolt önkritikát korábbi, eltúlzott bírálataival kapcsolatban. Igaz, akkor nagyon is hangsúlyos lett ez az önkritika, de a sebek, amelyeket elhamarkodott ítéletével Berzsenyi lelkén ütött, soha nem gyógyultak be. Valójában egyedül volt mindvégig, kortársaitól szellemileg és fizikailag egyaránt távol. De költészetének csúc- és sűrűsödési pontjai, pl. *A Közelítő tél*, a *Búcsúzás Kemenesaljától*, a *Levéltőredék barátánémhoz*, vagy a *Kesergés* már olyan költői szférák levegőjét árasztják magukból, ahol megszűnik minden világi fájdalom és indulat, s nem marad más, mint az időtlen szépség és igazság.

Talán itt rejlik valahol a válasz a beszédem elején feltett kérdésekre is. Hogy végül is miként állunk az emlékezettel, tudunk-e igazán emlékezni? Képesek vagyunk-e arra, hogy Berzsenyi Dániel nagyságát, géniuszát megértsük, s ezzel a megértéssel aztán meggyünk-e valamire? Ha valahol, hát itt, ennek a költészetnek a magaslati pontjain, szférákon túli levegőjében lehet esélyünk arra, hogy találkozzunk vele. A lassú, beleérző, figyelmes olvasás közben, amikor néha felemeljük a tekintetünket a könyvből, és elnézzük a táj örökké változó egyformaságát. Ezek lehetnek azok a pillanatok, amikor létrejöhet a találkozás, amikor megérthetünk valamit abból, amit Berzsenyi az utókorra hagyott. A megértés mindig erőfeszítést igényel, szellemi erőfeszítést, e nélkül nem beszélhetünk emlékezetéről, nem beszélhetünk folytonosságról. E kultuszt, Berzsenyi Dániel kultuszát csak úgy ápolhatjuk érvényesen és termékenyítően, ha ezt a magunkban elvégzendő szellemi erőfeszítést, belső munkát nem tévesztjük szem elől, nem akarjuk megspórolni. Köszönet illeti Egyházashetyét, a megyét, a szervezőket, hogy ezt az örökséget évről évre felmutatják és tisztelettel adóznak a nagy költő előtt.

Ez a vidék, amely Berzsenyit szülte, magam is tapasztalom évek óta, valóban rendelkezik egyfajta beazonosíthatatlan erővel, kisugárzással, amely rabul ejti az embert a szó legnemesebb értelmében. Ezen a tájon járva mintha mindnyájan egy kicsit költőkké válnánk. Ha nem is megírt versekkel, de a tekintetünkkel, a lelkünkben, ahogy nézünk, amit gondolunk és érzünk. Áthat ez a vidék és fölemel. Talán nem véletlen, hogy nem sokkal messzebb jöttek világra XX. századi magyar irodalmunk jelentős költői, Weöres Sándor, Nagy László, Ágh István is. És az sem, hogy írók telepednek le itt, megtalálva lelki békéjüket, hogy csak két barátomat említsem, akiket valószínűleg senki nem ismer az egybegyűltekek közül: Ambrus Lajos és Alexa Károly. Magam is, ha szellemi levegőt kívánok szippantani, feltölteni a lelkemet, vagy épp alkotni vágyom, gyakran keresem fel ezt a tájat.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Dolgozzunk önmagunkon, hogy méltók lehessünk az emlékezésre, hogy képessé váljunk a valódi, szellemi találkozásra Berzsenyi Dániellel és azzal a vidékkel, amely bölcsőjét ringatta.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

